

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ З РАС ІМІТАЦІЙНИХ НАВИЧОК У ПОВЕДІНКОВОМУ ПІДХОДІ

Іваненко Аліна, кандидат психологічних наук, старший викладач,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Ямпольць Катерина, студентка,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Стаття присвячена вивченню проблеми розвитку у дітей з розладами аутистичного спектра імітаційних навичок у поведінковому підході. Проаналізовано погляди на зазначене питання представників Денверської моделі раннього втручання (The Early Start Denver Model – ESDM) та прикладного аналізу поведінки (Applied behavior analysis – ABA). Визначено актуальність застосування сучасних поведінкових стратегій у процесі корекційної роботи з формування у аутичних дітей здібностей до імітації.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, імітація, поведінковий підхід, Денверська модель раннього втручання, прикладний аналіз поведінки.

The article examines the development of imitation in children with autism spectrum disorders in the behavioral approach. An analysis of research by scientists in the areas of The Early Start Denver Model (ESDM) and Applied behavior analysis (ABA) has been made. The relevance of the application of modern strategies for the formation of imitation abilities in children with autism is determined.

Keywords: autism spectrum disorders, imitation, behavioral approach, Denver model of early intervention, applied behavior analysis.

В Україні високого значення набуває актуальність проблеми розробки структурованих стратегій раннього корекційного втручання у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра, адже за статистичними даними щороку кількість дітей з аутизмом зростає на 11–17 %. У Міжнародний день поширення інформації про аутизм (2 квітня), Генеральний секретар ООН завжди виступає із спеціальним зверненням щодо складності процесу інтеграції дітей з розладами аутистичного спектра у сучасне суспільство й проблеми їхньої соціалізації, закликаючи до об'єднання світової спільноти щодо даної проблеми. У перспективі розвитку української спеціальної психології та спеціальної педагогіки, шляхи вирішення лежать у впровадженні інноваційних освітніх технологій у роботі з особами із спектром аутизму, зокрема дошкільного віку, які спрямовані на особистісно-орієнтований підхід до їхнього розвитку, виховання, навчання та соціалізації.

У світовій науковій практиці проблема аутизму активно вивчається (В. Rimland, В. Hermelin, Н. О'connor, Л. Kanner, Л. Wing, Е. Shopler, С. Baron-Cohen, Р. Bolton, Ен. Бонді, Дж. Доусон, Дж. Купер, С. Роджерс, М. Сандберг, Г. Хенлі та ін.). В Україні значний внесок у розв'язанні та визначенні актуальних питань побудови корекційного процесу з дітьми з РАС зробили Н. Базима, Д. Давсон, Д. Ісаєв, С. Конопляста, І. Костін,

Д. Мансон, К. Островська, Т. Скрипник, А. Чуприков та ін. (рання діагностика і корекція порушень психічного розвитку при аутизмі); О. Баєнська, Б. Беттельхейм, А. Іваненко, В. Каган, М. Ліблінг, І. Логвінова, М. Федоренко, Д. Шульженко, О. Шульженко та ін. (особливості психічного розвитку дітей з РАС); О. Аршатська, І. Мамайчук, В. Нечипоренко, К. Островська, Л. Позднякова, М. Породько, Р. Призванська, Л. Рибченко, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Федоренко, Г. Хворова, Д. Шульженко та ін. (організація корекційного процесу з дітьми з аутизмом).

У відповідності до принципу дитиноцентризму, який домінує у сучасній українській спеціальній освіті (Ю. Бистрова, В. Бондар, І. Дмитрієва, В. Засенко, С. Конопляста, С. Миронова, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, А. Шевцов, М. Шеремет, С. Федоренко, Л. Фомічова, О. Хохліна та ін.), беззаперечною є теза про необхідність створення найсприятливіших умов щодо процесів навчання і розвитку аутичних дітей, які мають значні потенційні можливості. Представники сучасного поведінкового підходу (Дж. Доусон, Дж. Купер, С. Роджерс, М. Сандберг, Г. Хенлі та ін.) наголошують, що під час роботи з дітьми з РАС необхідно приділяти значну увагу всім аспектам розвитку, при цьому особлива роль надається п'ятьом сферам, серед яких виокремлюються імітаційні навички.

В. Синьов пов'язує порушення імітації з порушенням вродженої здатності співвідносити дії інших із власними. Порушення формування імітаційних навичок у ранньому віці впливають на інші сфери розвитку дитини: соціальні навички, загальні соціальні здібності, моторний розвиток, скоординована спільна увага, здатність до емоційного відгуку та обміну емоціями, словесної імітації, мовлення, сенсо-моторний розвиток.

Одним із сучасних напрямів поведінкового підходу виступає Денверська модель раннього втручання (The Early Start Denver Model – ESDM), яка є інтеграцією цілей та навчальних стратегій на основі психології розвитку, поведінкового аналізу та навчального підходу, орієнтованої на оточуюче середовище. При цьому провідною стратегією втручання визначається розвиток імітаційних навичок, адже імітація відіграє важливу роль у становленні основних соціальних та мовленнєвих навичок. У ESDM імітація поділяється на:

1) імітаційні дії з предметами – вміння наслідувати знайомі та нові дії з предметами за зразком іншої людини, серію рухів спрямованих як на традиційні, так і не типові маніпуляції з предметами за зразком іншої людини;

2) жестову імітацію, тобто імітацію без використання предметів – наслідування жестів та рухів тіла за зразком іншої людини;

3) орально-моторну імітацію – наслідування міміки обличчя за зразком іншої людини;

4) вокальну імітацію звуків та слів [4].

Результати досліджень С. Роджерс, Дж. Доусон, В. Вилліамс показали, що у більшості дітей із аутизмом порушений розвиток імітаційних навичок, який не відповідає розвитку цієї сфери у нейротипових однолітків. У порівнянні з однолітками з нейротиповим розвитком, діти з аутизмом

стикаються із труднощами у повторенні слів, жестів, дій інших людей. Складнощі у наслідуванні за оточуючими радикально впливають на здатності до навчання [5].

Виявлено, що дефіцити в наслідуванні дій інших передбачають подальші складнощі у розвитку мовленнєвих та соціальних навичок, гри з предметами та гри з однолітками, навичок самообслуговування, дрібної та крупної моторики, поведінкових навичок. A. Vivanti, G. Dissanayake, C. Victorian наголошують, що порушення імітації у ранньому віці у дітей з РАС призводять до каскаду соціальних і комунікативних навичок та сприяють розвитку дефіцитів у сфері соціальних взаємовідносин [3, с. 2441–2449].

М. Сандберг підкреслює важливе значення вербальних властивостей моторної імітації для аутичних дітей з порушенням вокальним репертуаром. Аналіз репертуару імітаційних навичок впливає на прийняття рішення щодо навчання дитини актуальним типам вербальної поведінки та впровадження відповідних засобів альтернативної комунікації, наприклад, використовувати мову жестів для навчання більш складним формам мовлення – манд (вербальна дія, що викликається мотиваційними стимулами і посилюється отриманням цих стимулів), такт (вербальна дія, що викликається невербальним стимулом і посилюється соціальним стимулом), інтровербальним реакціям (вербальна дія, що викликається іншим вербальним стимулом і посилюється соціальним стимулом). Також, на думку науковця, здатність дитини імітувати моторні дії важливі у оволодінні іншими видами поведінки, а саме навичками самодопомоги, дотримання правил поведінки, ехо-навички, ігрові навички, соціальної поведінки [6, с. 11–12].

Отже, аналіз проблеми розвитку у аутичних дітей імітаційних навичок показав, що саме здатність до імітації поведінки інших людей є важливою складовою гармонійного розвитку дитини. Наслідування відіграє важливу роль у вирішенні актуальних і специфічних завдань розвитку дитини з РАС на кожному її віковому етапі. Саме структуровані стратегії поведінкового підходу спрямовані на формування імітаційних навичок, які закладають фундаментальну базу для формування навичок спілкування, відіграють важливу роль у соціальному функціонуванні, розвитку когнітивних та ігрових навичок. Таким чином, спрямованість вектору української спеціальної психології на сучасні поведінкові підходи у роботі з дітьми з РАС набувають значної актуальності і потребують подальших перспективних наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скрипник Т. В. Комплексна програма розвитку дітей з аутизмом (на допомогу фахівцям) : наук.-метод. посіб. Київ, 2013. 60 с.
2. Шрамм Р. Дитячий аутизм і АВА. АВА. Терапія, заснована на методах прикладного аналізу поведінки. Київ, 2016. 208 с.
3. Vivanti G., Dissanayake C., Victorian ASELCC Team. Outcome for children Receiving the Early Start Denver Model Before and After 48 months. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2016. № 46 (7). P/ 2441–2449.

4. Rogers S., Dawson C. Early Start Denver Model for Young Children with Autism : Promoting Language, Learning, and Engagement. New York : Guilford Press, 2010. 423 p.
5. Rogers S., Estes A., Lord C., Munson J., Rocha M., Winter J., Talbott M. A Multisite randomized controlled two-phase trial of the Early Start Denver Model compared to treatment as usual. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2019. № 58 (9). P. 853–865.
6. Sundberg M. L. VB-MAPP: Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program. 2nd Ed. Concord, CA : AVB Press, 2014. 275 p.

УДК 159.923 – 057.87

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Калюжна Юлія,

кандидат психологічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

У статті розглядається проблема оптимізації процесу підготовки до професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі з психології. Аналізуються особливості кризових ситуацій, які виникають на шляху освоєння фахової діяльності. У статті представлено результати дослідження специфіки кризових періодів у професіоналізації студентів з різними проявами професійної адаптації протягом навчання у вищій школі. Окреслюються основні шляхи їх подолання у ході навчально-виховного процесу в умовах вищої школи.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна адаптація, протиріччя особистісного розвитку, кризові періоди у професіоналізації, функції соціального педагога, активні методи навчання.

The article considers the problem of the process optimization of the social studies teachers' preparation for the professional activities in Psychology course. The crisis situation peculiarities arising on the way of professional activities development are analysed. The research findings of the specific crisis periods in students' professionalization with diverse professional adaptation manifestations during university training are presented in the given article. The main ways to overcome them under the terms of university training and education are outlined.

Key words: professional self-determination, professional adaptation, personal development controversy, professionalization crisis periods, social studies teacher's functions, active training methods

Розвиток особистості на будь-якому етапі вікового розвитку є нерівномірним процесом, який супроводжується періодами подолання значущих для людини протиріч, що поступово виникають та усвідомлюються нею протягом тривалого попереднього часу. З одного боку, вони виводять людину на новий для неї рівень особистісного розвитку, збагачуючи та урізноманітнюючи її поведінку, а з іншого – можуть ускладнювати її діяльність внаслідок суб'єктивних труднощів у самопізнанні та